

*Rafał Marek**

**STAŁOŚĆ I ZMIENNOŚĆ W LEKSYKOGRAFICZNEJ
KODYFIKACJI WYBRANYCH NIEMIECKICH
ZAPOŻYCZEŃ LEKSYKALNYCH Z GRUPY RZECZOWEJ
BUDOWNICTWO W *SŁOWNIKU JĘZYKA POLSKIEGO*
POD REDAKCJĄ WITOLDA DOROSZEWSKIEGO
ORAZ W *SŁOWNIKU JĘZYKA POLSKIEGO PWN*
POD REDAKCJĄ ELŻBIETY SOBOL**

1. Uwagi wstępne

Różne grupy etniczne lub/oraz wspólnoty językowe wchodzi w interakcję ze sobą, dzięki czemu możliwa jest wzajemna wymiana wytworów kultury materialnej oraz duchowej między użytkownikami języków, wywodzących się z różnych kręgów kulturowych (tu: polskiego i niemieckiego) (Sikorska-Bujnowicz 2011, s. 87). Tego rodzaju wymiana artefaktów ściśle wiąże się z procesem komunikacji językowej oraz implikuje przejmowanie obcojęzycznych elementów leksykalnych z języka dawcy przez język biorcy, nazywających przedmioty lub/oraz zjawiska charakterystyczne dla kultury, historii i realiów obszaru językowego, z którego pochodzi dany obcy wyraz. Jako nazwy artefaktów, przynależących do kultury danego obszaru językowego, można zaliczyć choćby takie określenia jak *dolar*, *Duma*, *kolchoz*, *polka* (por. Marek 2013a, s. 37). Zapożyczona leksyka, która zależnie od stopnia asymilacji, upodabnia się do języka biorcy na płaszczyźnie wymowy, artykulacji, pisowni, fleksji oraz znaczenia leksykalnego, oraz sam proces przechodzenia jej z języka dawcy do języka biorcy nazywamy zapożyczeniem (por. Bußmann 2002, s. 193; Conrad 1988, s. 139n.).

Ciągłe przemiany na świecie w wielu sferach życia, tj. sferze gospodarki, techniki, polityki naturalną kolejną rzeczą nie pozostają obojętne dla użytkowników języka. Należy zatem uznać, że zmiany te wymuszają ciągłą ewolucję w ramach systemu leksykalnego poprzez wymieranie starych znaczeń leksykalnych

* Mgr Rafał Marek, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Językoznawstwa Niemieckiego i Stosowanego, 90-236 Łódź, Pomorska 171/173.

lub/oraz leksemów oraz pojawianie się nowych znaczeń lub/i leksemów. Tego typu zmienność w języku realizuje się między innymi poprzez zapożyczanie obcych elementów leksykalnych (por. Sadziński 2013, s. 10n.). Jak podaje Karszniewicz-Mazur (1988, s. 5), „[j]est udowodnione, że naród bardziej rozwinięty pod względem ekonomicznym lub kulturalnym wywiera wpływ na inne narody w sferze językowej”.

Dla potrzeb niniejszego artykułu ograniczymy się jedynie do zapożyczeń jako źródeł zmian w obrębie systemu językowego. Odzwierciedleniem procesu metamorfoz językowych jest nie tylko komunikacja językowa, w której to użytkownicy języka sięgają po nowe słowa i rezygnują z określeń archaicznych lub/i przestarzałych, lecz także, co jest szczególnie istotnie dla tematyki tejże pracy, kodyfikacja słownikowa danych jednostek leksykalnych. Powstają nowe znaczenia, inne wychodzą z użycia lub/oraz wymierają, zmienia się także niekiedy frekwencywność użycia komponentu semantycznego danego leksemu.

Niniejsza praca ma na celu ilustrację polsko-niemieckich kontaktów językowych na płaszczyźnie leksykografii. Artykuł opisuje, ściślej mówiąc, niemieckie zapożyczenia leksykalne w języku polskim, ogniskując na porównaniu ich opisów w dwóch wybranych monolingwalnych słownikach języka polskiego. Mowa mianowicie o jedenastotomowym¹ *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego oraz jednotomowym *Słowniku języka polskiego PWN* pod redakcją Elżbiety Sobol, które były przygotowywane odpowiednio w latach 1958–1969 oraz 2012. W pracy przedstawione i omówione zostaną zarówno punkty zbieżne, jak i różnice w lematyzacji wybranych pożyczek niemieckiej proveniencji w w/w słownikach. Celem dokładniejszego przedstawienia problematyki artykułu zostaną opisane słowniki, zajmujące się tematyką zapożyczeń niemieckich w języku polskim.

2. Słowniki niemieckich zapożyczeń leksykalnych w języku polskim

Podjęcie tematyki słowników niemieckich zapożyczeń leksykalnych w języku polskim choćby bez krótkiej prezentacji samego zjawiska germanizmów w polszczyźnie byłoby bezzasadne.

Jak podają Czechowska-Błachiewicz i Habrajska (1989, s. 87), niemieckie zapożyczenia leksykalne stanowią ok. 50% obcej leksyki w języku polskim, co może stanowić o dość licznym ich występowaniu w polszczyźnie. Ten fakt należy powiązać z bezpośrednimi wpływami języka niemieckiego na język polski. Częste kontakty handlowe, kulturalne oraz polityczne między Polską a księstwami niemieckimi, tj. przyjęcie chrześcijaństwa przez Polskę od Czechów, znajdujących

¹ *Słownik języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego składa się z dziesięciu tomów oraz suplementu.

się w zależności od Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, lokacja miast na prawie niemieckim w okresie średniowiecza, liczne konflikty zbrojne, kolonizacja, germanizacja ziem polskich w okresie zaborów przyczyniły się do rozszerzenia systemu leksykalnego polszczyzny o elementy leksykalne pochodzenia niemieckiego (por. Karszniewicz-Mazur 1988, s. 5). Jak podkreśla Nowowiejski (1996, s. 9), język niemiecki odegrał szczególnie znaczącą rolę w dziejach języka polskiego, jego odmiany literackiej, środowiskowej oraz terytorialnej.

Wielopłaszczyznowość wzajemnych stosunków polsko–niemieckich zyskuje swe odzwierciedlenie w grupach rzeczowych, w których występują niemieckie pożyczki leksykalne, a mianowicie administracja, budownictwo, gospodarka, kulinaria, tekstylia etc. (por. Nowowiejski 1996, s. 11)².

Ponieważ zapożyczenia niemieckie w polszczyźnie występują często, tworzone na ich temat liczne artykuły naukowe, monografie, wreszcie słowniki. Jako jeden z pierwszych słowników niemieckich zapożyczeń niemieckich w języku polskim należy wskazać zeszyt próbny *Probeheft zum Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Polnischen* autorstwa Andrzeja de Vincenza (1985), który to ukazał się w wersji papierowej, zaś jego całościowa wersja *online* – pochodzi z 2010 roku i została przygotowana na uniwersytecie w Oldenburgu (Niemcy) pod nazwą *Wörterbuch der deutschen Lehnwörter in der polnischen Schrift- und Standardsprache* (Marek 2013b, 59). Pod koniec lat 70. XX w. Andrzej de Vincenz wykonywał na uniwersytecie w Getyndze projekt tego słownika. Prace nad słownikiem odbywały się kolejno w Getyndze oraz w Oldenburgu. Słownik stworzony został przez Andrzeja de Vincenza oraz Gerda Hentschela. Artykuł słownikowy składa się z hasła, jego wariantów, znaczeń leksykalnych, użycia w związkach frazeologicznych, przykładów użycia pożyczek w literaturze pięknej, dokładnego opisu wariantów danego germanizmu, danych etymologicznych, synonimów i homonimów, złożzeń oraz derywatów z użyciem niemieckich słów w polszczyźnie, a także użycia germanizmów w dyskursie³.

Drugi ze słowników, tj. *Słownik zapożyczeń niemieckich w polszczyźnie* powstał w Polsce w roku 2008 pod redakcją Marka Łazińskiego. Publikacja zawiera ok. 2100 haseł, zarówno takich, których obce pochodzenie jest widoczne (np. *kindersztuba*, *majstersztyk*, *oflag*), jak i takich, których źródło germańskie trudno rozpoznać (np. *budować*, *dziękować*, *kula*, *skrzat*, *żołnierz*). Hasła w słowniku przejęte zostały z *Wielkiego słownika wyrazów obcych PWN* (2003) oraz *Uniwersalnego słownika języka polskiego PWN* (2003). Kilkadziesiąt haseł zaczerpnięto z innych słowników i nowej listy redakcyjnej. Słownik uwzględnia internacjonalizmy, które przeszły do polszczyzny z języka niemieckiego i zachowują znaczenie niemieckie, odrębne od znaczeń w innych językach, a także których forma świadczy o ich

² Prezentacja niemieckich zapożyczeń leksykalnych w grupach rzeczowych nastąpi w rozdz. 3.

³ Informacje nt. słownika pochodzą z jego strony internetowej, tj. <http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/bis-verlag/wdlp/>.

niemieckiej proveniencji. Słownik opisuje jawne zapożyczenia z języka niemieckiego, pomija zaś ukryte (np. kalki językowe, które przeszły do języka polskiego w okresie zaborów jak np. *czasopismo*, *parostatek*, w *międzyczasie*) (Łaziński 2008, s. 11nn.). Artykuł hasłowy w słowniku Łazińskiego składa się z głównego wyrazu hasłowego, informacji fleksyjnej, kwalifikatora stylistycznego lub/i dziedzinowego oraz opisu znaczeń leksykalnych danego germanizmu. Ponadto część leksemów niemieckiego pochodzenia opatrzone uproszczonym zapisem fonetycznym oraz podstawowymi związkami frazeologicznymi (Łaziński 2008, s. 20).

3. Leksykograficzna kodyfikacja niemieckich zapożyczeń leksykalnych w języku polskim w *Słowniku języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (1958–1969) oraz *Słowniku języka polskiego PWN* pod red. Elżbiety Sobol (2012)

Niniejszy rozdział stanowi zasadniczą tematykę artykułu, ponieważ ogniskuje on na leksykograficzną kodyfikację wybranych niemieckich zapożyczeń leksykalnych we współczesnej polszczyźnie w dwóch słownikach języka polskiego, tj. pod red. Witolda Doroszewskiego oraz Elżbiety Sobol. Warto zaznaczyć, iż słownik Doroszewskiego liczy 11 tomów (na potrzeby artykułu zbadane zostaną leksemy z tomu pierwszego, drugiego, trzeciego oraz szóstego), zaś słownik Sobol stanowi wyłącznie jeden tom, co zdaje się być istotnym punktem w porównywaniu obu tych słowników.

Zbadane i porównane zostanie 13 leksemów niemieckiej proveniencji, występujących we współczesnym języku polskim⁴. Wyrazy te będą rozpatrywane w kolejności alfabetycznej. W porównaniu położony zostanie nacisk na informacje etymologiczne, znaczenia leksykalne wraz z ich frekwencywnością oraz kwalifikatory stylistyczne. Obok danego zapożyczenia podano także niemieckojęzyczny pierwowzór leksemu. Jednocześnie każdy z badanych leksemów niemieckiego pochodzenia zostaje zilustrowany egzemplifikacjami, zamieszczonymi w Internecie.

W pracy omówione zostaną elementy grupy rzeczowej *budownictwo*⁵: BEJCA (niem. *Beize*)⁶ – w słowniku Doroszewskiego słowo *bejca* posiada następujące znaczenia leksykalne: „(techn.) odczynnik chemiczny lub barwnik roślinny używany jako podkład pod politurę, lakier, farbę itp.; zaprawa, grunt”; w słowniku Sobol występuje jedno znaczenie leksykalne słowa *bejca*, tzn. „podkład

⁴ Leksemy zaczerpnięto ze *Słownika zapożyczeń niemieckich w polszczyźnie* pod red. M. Łazińskiego.

⁵ Należy zaznaczyć, iż badanie leksemów ogniskuje jedynie na znaczenia leksykalne, odnoszące się tylko i wyłącznie do grupy rzeczowej *budownictwo*.

⁶ Etymologia w nawisach zaczerpnięta została ze *Słownika zapożyczeń niemieckich w polszczyźnie* pod red. M. Łazińskiego.

pod politurę, farbę itp.”; słownik Doroszewskiego zawiera dwa przykłady użycia słowa *bejca* w swoim pierwszym znaczeniu, zaś słownik Sobol nie wyjaśnia, jak należy używać tego słowa; Doroszewski wyjaśnia pochodzenie tego słowa z języka niemieckiego (*Beize*), zaś Sobol nie klasyfikuje tego słowa jako niemieckiego; jako przykład użycia leksemu może służyć następujące zdanie zaczerpnięte z jednej ze stron internetowych:

Bejca przeznaczona jest do barwienia drewna iglastego i liściastego, zwłaszcza do dębu, jesionu i sosny. Podkreśla i wzmacnia rysunek słojów drewna, dając efekt rustykalny. Charakteryzuje się krótkim czasem schnięcia, bardzo dobrą rozlewnością i jednorodnością wybarwienia⁷.

BELKA (może z niem. dial. *bälke* lm, *balk* lp) – Doroszewski podaje następujące komponenty znaczeniowe: „długa sztuka drzewa lub innego materiału o przekroju zazwyczaj kwadratowym lub prostokątnym”; Sobol wyjaśnia słowo *belka* następująco jako „długi kawałek obrobionego pnia drzewa” – można zatem uznać opisy te za podobne; Doroszewski wywodzi słowo *belka* od niem. *Balke*, zaś Sobol nie klasyfikuje tego słowa jako niemieckiego; Doroszewski okrasza ten leksem licznymi przykładami jego użycia, zaś w słowniku Sobol zabieg ten nie został zastosowany; słowo *belka* może zilustrować następujący przykład:

Ciężar własny **belki** jest uwzględniany automatycznie przez program. Przy deklarowaniu obciążeń możliwa jest współpraca z modułem obciążeń programu Kalkulator Obciążeń Normowych⁸.

BLAT (niem. *Blatt*) – w słowniku Doroszewskiego słowo to definiowane jest następująco: 1. „płyta stanowiąca zwykle wierzchnią część przedmiotu”, 2. „płaszczyzna krawędzi, klinga”, 3. „(bud.) płyta zbita z desek służąca do mieszania suchego betonu, przesiewania żwiru lub używana jako pomost na rusztowaniu”, 4. (rzem.) a) „ząb klucza”, b) „wierzchnia płaszczyzna kafla”; słownik pod red. E. Sobol określa w/w leksem jako „płytę stanowiącą wierzchnią część stołu, szafki itp.” – należy zatem wysnuć wniosek, iż słownik Doroszewskiego proponuje więcej znaczeń leksykalnych w/w leksemu; słownik Doroszewskiego określa pochodzenie leksemu podając jako niemiecki pierwowzór słowo *Blatt*, zaś słownik Sobol nie kategoryzuje tego rzeczownika pod względem jego etymologii; słownik Doroszewskiego operuje licznymi przykładami użycia leksemu, zaś słownik Sobol nie spełnia tej funkcji; słowo *blat* można zilustrować następującym przykładem:

Przyglądając się bliżej można jednak dostrzec widoczną strukturę drobinek kwarcu urozmaicających rysunek **blatu**⁹.

⁷ <http://www.sopur.com.pl/pl/produkty/produkty-do-barwien/rid,2.html>, data dostępu 24.07.2013.

⁸ <http://programy.budownictwopolskie.pl/program/belka-stalowa>, data dostępu 24.07.2013.

⁹ http://informacjedlaprasy.pl/Nowosc__Szara_eminencja_w_kuchni____mat__2308, data dostępu 24.07.2013.

BRUK (śr.–d.–niem. *brugge*) – słownik Doroszewskiego proponuje następujące komponenty semantyczne leksemu: „nawierzchnia ulicy lub drogi wyłożona kamieniem naturalnym, kostką kamienną lub drewnianą, asfaltem itp.”, zaś słownik Sobol określa ten leksem mianem „nawierzchni drogi z nieobrobionych kamieni lub kostki kamiennej”; warto zauważyć, że słownik Doroszewskiego zawiera także frazeologizmy ze słowem *bruk*, a mianowicie *wyrzucić na bruk*, *znaleźć się na bruku*, *być na bruku*, *pozostać na bruku*, *pójść na bruk* „pozostawić kogo, pozostać bez mieszkania, środków do życia, bez pracy zarobkowej”, *szlifować, tłuc, zbijać, obijać bruki, obijać się po bruku* „wałęsać się bez celu, próżnować”, *wiadomości z bruku* „wiadomości bieżące, aktualne, małej wartości”, *pieniądze leżą na bruku* „pieniądze są łatwe do zdobycia, stanowią łatwy zarobek”, *na paryskim, warszawskim, miejskim itp. bruku* „w otoczeniu, środowisku miejskim”, zaś słownik Sobol podaje dwa frazeologizmy ze słowem *bruk*, a mianowicie *na paryskim, warszawskim itp. bruku* „w Paryżu, w Warszawie”, *szlifować, obijać bruki* „wałęsać się bez celu, próżnować”, *znaleźć się, zostać na bruku* „pozostać bez środków do życia, pracy, mieszkania”; w słowniku Doroszewskiego znajduje się pierwowzór leksemu, a mianowicie niem. *Brücke*, zaś słownik Sobol nie traktuje leksemu jako pożyczki z języka niemieckiego; określenie to może być używane w sposób następujący:

Kamienny **bruk** w dzień rozgrzany gorącymi promieniami słońca i oświetlony poświatą księżyca nocą, tworzy niepowtarzalny klimat włoskich miasteczek¹⁰.

BUDYNEK (śr.–wys.–niem. *büding*) – Doroszewski definiuje tenże leksem jako „to, co jest wybudowane: dom, pomieszczenie, gmach”, zaś wg Sobol budynek jest „wybudowanym pomieszczeniem” – znaczenia leksykalne w obu słownikach są tożsame; zarówno Doroszewski, jak i Sobol nie określają tego leksemu jako germanizmu – można by to wytłumaczyć faktem, iż leksem ten został zaadaptowany przez system leksykalny języka polskiego na tyle dawno, by można go było odbierać już nie jako słowo pochodzenia obcego; Doroszewski, w przeciwieństwie do Sobol, proponuje liczne przykłady użycia w/w leksemu; słowo *budynek* przedstawić można za pomocą przykładu:

250 tys. książek, kilka tysięcy pudeł i kilkaset komputerów muszą przewieźć pracownicy Uniwersytetu Łódzkiego z siedmiu dotychczasowych **budynków** Wydziału Filologicznego do jego nowej siedziby przy ul. Pomorskiej 171/173¹¹.

DESKA (germ. **disku*) – u Doroszewskiego słowo to oznacza „płat drewna użytkowego powstały przez szereg równoległych przepiłowań pnia wzdłuż osi podłużnej, o małej grubości w porównaniu z szerokością”, Sobol definiuje deskę

¹⁰ http://ladnydom.pl/budowa/1,106594,11597430,Spacer_wloska_riwiera___kostka_brukowa.html, data dostępu 24.07.2013.

¹¹ <http://www.expressilustrowany.pl/arttykul/3493831,oto-nowy-wydzial-filologiczny-ul-zdjecia,id,t.html?cookie=1>, data dostępu 24.07.2013.

jako „długi i płaski kawałek drewna”; w obu słownikach hasło to opatrzone jest licznymi wyrażeniami frazeologicznymi: *deski sceniczne, teatralne, operowe* „scena, teatr, opera”, *deska ratunku, ocalenia, zbawienia* „ostateczny środek, sposób, wyjście”, *cztery deski „trumna”, do grobowej deski „do śmierci”, od deski do deski* „od początku do końca (książki, utworu literackiego itp.)”, *świat, kąt zabity deskami, wieś, okolica zabita deskami* „miejscowość oddalona od ośrodków kulturalnych, środowisko ograniczone do swoich ciasnych spraw” – tutaj nie występują żadne różnice; oba słowniki nie klasyfikują tego leksemu jako zapożyczenia niemieckiego – jest to spowodowane faktem, iż słowo ma rodowód germański, więc już dawno zakorzeniło się w świadomości językowej Polaków jako wyraz rodzimy; Doroszewski posiłkuje się licznymi przykładami użycia tego leksemu, zaś Sobol ich nie proponuje; słowo to zilustrować można następująco:

Jest to **deska** warstwowo klejona gotowa do ułożenia. Olejowana lub lakierowana, szczotkowana lub nie, składa się z 4,5 mm warstwy wierzchniej wykonanej z dębu, jesionu, klonu. Konstrukcja deski umożliwia montaż na ogrzewanie podłogowe¹².

DYKTA (niem. *Dichte*, nazwa firmowa) – Doroszewski określa w/w leksem jako „(techn.) cienką deskę sklejoną z kilku warstw drewna, służącą do wyrobu lekkich opakowań, skrzyń, mebli itp.; sklejkę”; słownik Sobol klasyfikuje dyktę podając jej rodzimą nazwę, a mianowicie *sklejka*; Doroszewski, w porównaniu do Sobol, podaje liczne egzemplifikacje użycia tegoż leksemu; słownik Doroszewskiego podaje niemieckie pochodzenie w/w jednostki leksykalnej (*Dichte*), zaś słownik Sobol tego zabiegu nie stosuje; słowo to można następująco zilustrować:

Dykta wodotrwała¹³.

FUGA (niem. *Fuge*) – Doroszewski podaje trzy znaczenia leksykalne w/w leksemu, a mianowicie: 1. „szczelina, szpara, wolna przestrzeń”, 2. „(bud.) miejsce spojenia części, elementów jakiejś całości”, 3. „(rzem.) rowek wzdłuż krawędzi deski albo płyty kamiennej, w który wchodzi wypukłość dopasowanej innej deski lub płyty”, słownik Sobol nie podaje zaś tego określenia jako odniesienia do języka budownictwa; Doroszewski w swoim słowniku proponuje liczne przykłady użycia oraz niemiecki rodowód (*Fuge*) tegoż leksemu, słownik Sobol z oczywistych względów tego nie proponuje; leksem ten można zilustrować w sposób następujący:

Nawet najpiękniejsze płytki przy źle dobranej **fudze** stracą bowiem swój niezwykle wygląd, psując oczekiwany przez nas efekt końcowy¹⁴.

¹² <http://www.bialystokonline.pl/drzwi-drewniane-deska-podlogowa-brykiet-debowy-zloty-sek,firma,15009,213,01,0,1.html>, data dostępu 24.07.2013.

¹³ <http://www.md.all.biz/pl/dykta-wodotrwała-epc3437>, data dostępu 24.07.2013.

¹⁴ http://budownictwopolskie.pl/artikul/ekstremalnie_trwała_fuga_epoksydowa, data dostępu 24.07.2013.

FUTRYNA (niem. dial. *Pfortrinne* „rowek w murze, w który wpuszcza się odrzwia bramy”) – Doroszewski określa tenże leksem jako „stałą ramę wykonaną z drzewa, wpuszczoną w mur, do którego przymocowana jest i przylega ruchoma rama okna albo drzwi; ościeżnicę”, zaś Sobol jako „oprawę okienną lub drzwiową wpuszczoną w mur”; Doroszewski proponuje egzemplifikację w/w leksemu, zaś Sobol rezygnuje z tego zabiegu; wg Doroszewskiego leksem *futryna* jest proweniencji niemieckiej i wywodzi się od słowa *Futter*, Sobol zaś nie podaje rodowodu w/w leksemu; słowo to można w sposób następujący egzemplifikować:

Przy ulicy Dworcowej w Opocznie odnaleziono ślad po mezuzie. W jednej z zewnętrznych **futryn** budynku przeznaczonego do rozbiórki zachowało się charakterystyczne, skośne nacięcie¹⁵.

GRUZ (niem. *Grus*) – w słowniku Doroszewskiego słowo to definiuje się następująco: 1. „odłamki rozkruszonego muru, cegły, kamienia itp.”, 2. „(tylko w lm) rumowiska, ruiny, zgłiszcza”, słownik Sobol podobnie definiuje w/w leksem, tj. 1. „odłamki rozkruszonego muru, cegły itp.”, 2. „(tylko w lm) rumowisko, ruiny”; oba słowniki nie wskazują na niemiecką proweniencję tegoż leksemu – z uwagi na fakt zakorzenienia się w/w leksemu w polszczyźnie; słownik Doroszewskiego zawiera przykłady użycia w/w leksemu, czego zaś nie można przypisać słownikowi Sobol; jako egzemplifikację w/w słowa można przytoczyć następujące zdanie:

Dysponujemy nowoczesnym sprzętem:

- przesiewaczem ROBOTRAK,
- przesiewaczem EXTEC S-5 oraz
- kruszarką EXTEC C-12,

które umożliwiają uzyskiwanie wysokiej jakości kruszyw z recyklingu do zastosowania w budownictwie (w trakcie procesu kruszenia **gruzu** następuje separacja zbrojenia i innych części metalowych z kruszonego materiału)¹⁶.

GZYMS (niem. *Gesims*) – ten leksem Doroszewski definiuje jako 1. „w architekturze: poziomo biegnący profilowany występ ściany; ozdobi zewnętrzne i wewnętrzne mury budynku, a także piece, kominki itp., elementy wyposażenia wnętrza”, 2. „wystające obrzeże sprzętów”, 3. „listwa do zawieszania firanek i portier; karnisz”, u Sobol leksem ten posiada nieco odmienne komponenty znaczeniowe, tj. 1. „w architekturze: poziomo biegnący profilowany występ ściany; też: zwieńczenia pieca, okna, drzwi lub jakiegos mebla”, 2. „listwa do zawieszania firanek”; słownik Doroszewskiego podaje liczne egzemplifikacje użycia w/w leksemu, zaś słownik Sobol tę kwestię pomija; Doroszewski odnosi opisywany leksem do języka niemieckiego jednocześnie podając jego pierwowzór, tj.

¹⁵ http://www.opoczno.pl/aktualnosc-3826-Wyjatkowa_futryna_w_muzeum_.html, data dostępu 24.07.2013.

¹⁶ <http://www.gruz.com.pl/>, data dostępu 24.07.2013.

niem. *Gesims*, w słowniku autorstwa Sobol kwestia ta zostaje pominięta; słowo to można poprzeć następującym przykładem:

Gzymisy klasyczne (fasety) najczęściej spotykane są w kombinacji z profilami panelowymi oraz listwami przypodłogowymi jako wykończenie wewnątrz w stylu vintage lub country¹⁷.

KAFEL (d.-niem. *kaf(t)le* „ozdobna okładzina pieca”) – słownik Doroszewskiego określa w/w leksem jako „płytkę lub pustak ceramiczny pokryty po stronie zewnętrznej szklistą polewą, używany do obkładania pieców, wykładania ścian, podłóg itp.”, Sobol podaje podobną definicję tego słowa, a mianowicie „płytką ceramiczną używaną do wykładania pieców, ścian, podłóg itp.”; słownik Doroszewskiego wywodzi ten leksem z języka niemieckiego od słowa *Kachel*, zaś słownik Sobol traktuje ten wyraz jako rodzimy, słownik wydany w XX w. proponuje liczne egzemplifikacje w/w leksemu, czego jednak nie można znaleźć w słowniku z XXI w.; słowo to można ilustrować w sposób następujący:

Firma **Kafelek** powstała w 1980 roku i była pierwsza firma tej branży w Raciborzu¹⁸.

PARKAN (śr.–wys.–niem. *parchan*) – słownik Doroszewskiego definiuje leksem jako „ogrodzenie zwykle z dylów lub desek; parkan”, zaś słownik autorstwa Sobol jako „ogrodzenie”; u Doroszewskiego można znaleźć przykładu uzusu w/w leksemu, zaś Sobol pomija użycie tego leksemu; Doroszewski podaje środkowo–górną–niemiecką etymologię wyrazu (śr.-g.-niem. *parkan*), zaś Sobol traktuje leksem jako rodzimy; badany leksem można zilustrować w sposób następujący:

Firma **Parkan** Serwis powstała w 2005 r. Odpowiadając na potrzeby rynku oraz korzystając z wcześniejszego doświadczenia budowlanego powołaliśmy do życia specjalistyczne przedsiębiorstwo zajmujące się wznoszeniem ogrodzeń. Wąska specjalizacja pozwoliła nam na świadczenie usług na bardzo wysokim poziomie i w konkurencyjnych cenach¹⁹.

4. Wnioski końcowe

Niniejszy artykuł opisuje problematykę leksykograficznej kodyfikacji niemieckich pożyczek leksykalnych w języku polskim w grupie rzeczowej *budownictwo*. Zbadanych zostało 13 leksemów w słownikach języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego (1958–1969) oraz Elżbiety Sobol (2012). Słowa zanalizowane zostały pod kątem ich etymologii, znaczeń leksykalnych, kwalifikatorów stylistycznych. Praca przedstawia podobieństwa i różnice w opisie leksykograficznym wybranych leksemów niemieckiego pochodzenia w języku polskim.

¹⁷ <http://www.oracdecor.pl/dekoracje-sufitowe/gzymisy>, data dostępu 24.07.2013.

¹⁸ <http://www.kafelek.com/ofirmie.php>, data dostępu 24.07.2013.

¹⁹ <http://www.parkan-serwis.pl/>, data dostępu 24.07.2013.

Rozbieżności w opisach leksykograficznych zbadanych germanizmów wynikają z wymierania i pojawiania się niektórych znaczeń leksykalnych. W przypadku niektórych leksemów słowniki traktują niemieckie pochodzenie jako zatarte i traktują je jako wyrazy rodzime. Nie bez znaczenia jest w tym przypadku także rozmiar słownika, tj. słownik jednotomowy zawiera kompaktowe opisy, zaś wielotomowe wydanie obfituje w liczne przykłady użycia danych leksemów. Wyżej wymienione podobieństwa i różnice są również świadectwem zmienności i stałości w ramach systemu językowego – jedne leksemy z upływem czasu tracą i zyskują niektóre komponenty znaczeniowe, zaś inne zachowują je.

LITERATURA

- Bußmann H. (red.) (2002), *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Stuttgart.
- Conrad R. (red.) (1988), *Lexikon sprachwissenschaftlicher Termini*, Leipzig.
- Czechowska-Błachiewicz A., Habrajska G. (1989), *Deutsche Entlehnungen in der Sprache des Gebiets von Łódź*. W: Stetter H. (red.), *Proben. Konferenzbeiträge*, Warschau, s. 86–93.
- Doroszewski W. (red.) (1958), *Słownik języka polskiego. Tom pierwszy. A–Ć*, Warszawa.
- Doroszewski W. (red.) (1960), *Słownik języka polskiego. Tom drugi. D–G*, Warszawa.
- Doroszewski W. (red.) (1964), *Słownik języka polskiego. Tom trzeci. H–K*, Warszawa.
- Doroszewski W. (red.) (1964), *Słownik języka polskiego. Tom szósty. P–Prę*, Warszawa.
- Hentschel G., Vincenz de A. (2010) (red.), *Wörterbuch der deutschen Lehnwörter in der polnischen Schrift- und Standardsprache*, Universität Oldenburg (<http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/bis-verlag/wdpl/>, data dostępu: 20.09.2015).
- Karszniewicz—Mazur A. (1988), *Zapożyczenia leksykalne ze źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie* (= *Acta Universitatis Wratislaviensis. Germanica Wratislaviensis*, t. 59), Wrocław.
- Łaziński M. (red.) (2008), *Słownik zapożyczeń niemieckich w polszczyźnie*, Warszawa.
- Marek R. (2013a), *Rosyjskie zapożyczenia w języku niemieckim*. W: Piasecka A. (red.), *Aktualne problemy semantyki i pragmatyki* (= *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica*, nr 9), Łódź, s. 35–41.
- Marek R. (2013b), *Zur Gegenwart und Geschichte der Forschungen zu deutschen lexikalischen Entlehnungen im Polnischen*. W: Sadziński W. (red.), *Gegenwart und Geschichte in komplementärer Relation* (= *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Germanica*, nr 9), Łódź, s. 53–62.
- Nowowiejski B. (1996), *Zapożyczenia leksykalne z języka niemieckiego w polszczyźnie XIX wieku (na materiale czasopism)* (= *Dissertationes Universitatis Varsoviensis*, 445), Białystok.
- Sadziński W. (2013), *Anglicyzmy w języku niemieckim up to date*. W: Sadziński W. (red.), *Gegenwart und Geschichte in komplementärer Relation* (= *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Germanica*, nr 9), Łódź, s. 9–14.
- Sikorska-Bujnowicz K. (2011), *Sachgruppe „Presse und Druckwesen im Gegenwartspolnischen und ihre Felder unter dem Aspekt der Entlehnungen aus der deutschen Sprache*. W: Sadziński W. (red.), *Die Presse als sprach- und kulturwissenschaftliches Forschungsobjekt* (= *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Germanica*, nr 7), Łódź, s. 89–97.
- Sobol E. et al. (red.) (2012), *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa.
- Vincenz de A. (1985), *Probeheft zum Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Polnischen*, Bern at el.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- <http://www.bialystokonline.pl/drzwi-drewniane-deska-podlogowa-brykiet-debowy-zloty-sek,firma,15009,213,01,0,1.html>, data dostępu 24.07.2013.
- http://budownictwopolskie.pl/artukul/ekstremalnie_trwala_fuga_epoksydowa.
- <http://www.expressilustrowany.pl/artukul/3493831,oto-nowy-wydzial-filologiczny-ul-zdjecia,id,t.html?cookie=1>, data dostępu 24.07.2013.
- <http://www.gruz.com.pl/>, data dostępu 24.07.2013.
- http://informacjedlaprasy.pl/Nowosc__Szara_eminencja_w_kuchni____mat__2308.
- <http://www.kafelek.com/ofirmie.php>, data dostępu 24.07.2013.
- http://ladnydom.pl/budowa/1,106594,11597430,Spacer_wloska_riwiera__kostka_brukowa.html, data dostępu 24.07.2013.
- <http://www.md.all.biz/pl/dykta-wodotrwała-epc3437>, data dostępu 24.07.2013.
- http://www.opoczno.pl/aktualnosc-3826-Wyjatkowa_futryna_w_muzeum_.html, data dostępu 24.07.2013.
- <http://www.oracdecor.pl/dekoracje-sufitowe/gzymisy>, data dostępu 24.07.2013.
- <http://www.parkan-serwis.pl/>, data dostępu 24.07.2013.
- <http://programy.budownictwopolskie.pl/program/belka-stalowa>, data dostępu 24.07.2013.
- <http://www.sopur.com.pl/pl/produkty/produkty-do-barwien/rid,2.html>, data dostępu 24.07.2013.

Rafał Marek

**CONSTANCY AND CHANGEABILITY IN THE LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION
OF CHOSEN GERMAN LOANWORDS IN THE CATEGORY *BUILDING INDUSTRY*
IN *SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO* EDITED BY WITOLD DOROSZEWSKI
AND IN *SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO PWN* EDITED BY ELŻBIETA SOBOL
(Summary)**

This article presents German loanwords in the Polish language. Its aim is twofold: to discuss words of German origin in Polish, as well as to stress Polish-German language contacts and their influences on vocabulary (a significant number of German loanwords refer to the building industry). The analysis will not only deal with the meaning and etymology of particular words, but will also scrutinize their description in the dictionaries of Polish edited by Doroszewski and Sobol.

Key words: German language, lexeme, loanword, Polish language, word.